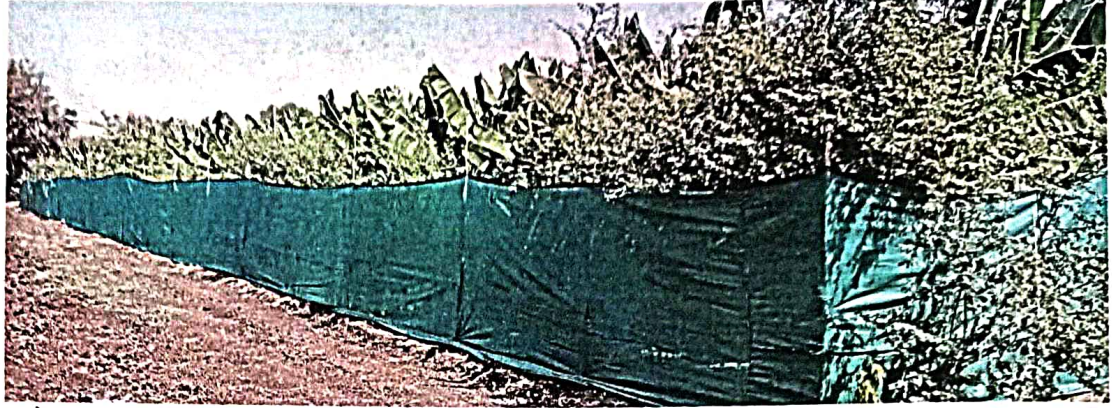

उन्हाळ्यात केळी बागेत घ्यावयाची काळजी

अंजली मेंढे, डॉ. अरुण भोसले,
डॉ. विजयराज गुजर

उन्हाळ्यात वाढलेल्या तापमानाचे केळी पिकाच्या वाढीवर विपरीत परिणाम दिसून येतात. पाने फाटणे, घड सटकणे, झाडाचे खोड मध्यभागी मोडणे इत्यादी प्रकारे केळी पिकाचे नुकसान होते. संभाव्य नुकसान टाळण्यासाठी योग्य काळजी घेणे अत्यंत आवश्यक आहे.

वारारोधक कुंपण म्हणून हिरव्या शेडनेटचा वापर केला जातो.

उन्हाळी हंगाम हा केळी फळपिकाच्या दृष्टीने अत्यंत महत्त्वाचा असतो. कारण केळी हे फळपीक अतिथंड हवामान व अति उष्ण हवामानास अत्यंत संवेदनशील असते. किमान व कमाल तापमान सहन करण्याची केळी फळपिकाची मर्यादा ही १० ते ३३ अंश सेल्सिअस इतकी आहे. केळी पीक कमाल तापमान ४० अंश सेल्सिअसपर्यंत सहन करू शकते. उन्हाळी हंगामात तापमान ४० अंश सेल्सिअसपेक्षा जास्त असते. असे उच्च तापमान दीर्घकाळ राहिल्यास केळी पिकाच्या वाढीवर विपरीत परिणाम दिसून येतो. उष्णता, उष्ण वारे, जोराचे वारे, गारपीट आदी कारणांमुळे पाने फाटणे, घड सटकणे, झाडाचे खोड मध्यभागी मोडणे इत्यादी प्रकारे केळी पिकाचे नुकसान होते.

उन्हाळ्यात होणारे नुकसान

तापमान व सूर्यप्रकाश

- तापमान ४० अंश सेल्सिअसपेक्षा अधिक गेल्यास केळी पानांची प्रकाश संश्लेषण क्रिया मंदावते. तीव्र सूर्यप्रकाशामुळे पानांची परिचमकडील कडा करपते.
- अधिक तापमान व तीव्र सूर्यप्रकाशामुळे बाष्पोर्जनाचा वेग वाढतो. तसेच बाष्पीभवनामुळे जमिनीतील ओलावा कमी होतो. त्यामुळे मुळांची पाणी व अन्नद्रव्ये शोषून घेण्याची क्रिया मंदावते. त्याचा सरळ परिणाम झाडाच्या वाढीवर व घडच्या गुणवत्तेवर होतो.
- तीव्र उन्हाळ्यात निसवलेल्या घडातील वरील बाजूच्या फण्या करपून वाळून जातात. घडांचा दांडा काळा पडून कमकुवत होऊन घड सटकतात. तसेच घडातील फण्या देखील गळून पडतात.
- नवीन लागवड केलेल्या लहान रोपांच्या पानांची सुरळी तशीच राहून पाने उमळत नाहीत. पाने पांढरी दिसतात व ती करपतात. करपलेल्या टिकाणी काळे डाग दिसतात.

वार

- उन्हाळी हंगामात वाऱ्यांचा वेग जास्त असतो. उष्ण वाऱ्यांमुळे वातावरणात पसरलेली धूळ पानावर जाऊन बसते. वाऱ्यांमुळे पानांच्या घडातील फळांवर धरपण होते. तसेच धुळीमुळे घडाची गुणवत्ता खालावते.
- वाऱ्यांमुळे पाने फाटतात. त्यामुळे प्रकाश संश्लेषण क्रियेत अडथळा येतो. वेगाने वाहणाऱ्या वाऱ्यांमुळे घड तयार होण्याच्या अवस्थेतील झाडाचे खोड मध्यभागी मोडते.
- वादळी वाऱ्यांमुळे काही वेळा संपूर्ण झाड उन्मळून पडते. त्यात गारपीट झाली तर झाडांची पाने फाटतात किंवा संपूर्ण पाने मोडून पडते, घडावर व खोडावर जखमा होतात.

व्यवस्थापनातील बाबी :

वारारोधक कुंपण

- केळी बाग व्यवस्थापनात वारा रोधक कुंपण अत्यंत महत्त्वाची भूमिका बजावते. त्यासाठी केळी लागवड करताना बागेभोवती वारारोधक कुंपणाचे नियोजन करणे आवश्यक आहे. शेवरी हे उत्तम वारारोधक आहे. केळी बागेभोवती दोन ओळीत शेवरीची लागवड करावी. वारारोधकाचा फायदा केवळ उन्हाळ्यात नव्हे, तर हिवाळ्यात देखील होतो.
- वारारोधक कुंपणामुळे केळी बागेचे उन्हाळ्यात वाहणाऱ्या उष्ण लहरींपासून संरक्षण होते. केळीची पाने फाटणे, घड सटकणे व घडातील फळे गळून पडणे, झाड मध्यभागी मोडणे किंवा उन्मळून पडणे असे संभाव्य नुकसान टाळले जाते.
- वारारोधक कुंपण म्हणून हिरव्या शेडनेटचा वापर केला जातो. शेडनेटच्या कुंपणाची उंची केळी झाडापेक्षा जास्त असावी ही काळजी घ्यावी.

सिंचन व्यवस्थापन

- उन्हाळी वाढलेले तापमान तीव्र सूर्यप्रकाश व वाऱ्यांचा वेग यामुळे झाडांची पाण्याची गरज वाढते. उन्हाळी हंगामात झाडातून बाष्पोत्सर्जनाचा वेग व जमिनीतून बाष्पीभवनाचा वेग वाढतो. त्यामुळे झाडांची पाण्याची गरज वाढते. त्यासाठी झाडांचे वय व तापमान यांचा अंदाज घेऊन सिंचन करण्यावर भर देणे आवश्यक आहे.

अन्नद्रव्य व्यवस्थापन :

- घड निसवण्याच्या तसेच घड पक्वतेच्या अवस्थेत असलेल्या मृग बागेस युरिया ५.५ किलो आणि म्युरेट ऑफ पोटॅश ७ किलो, तर मुख्य वाढीच्या अवस्थेतील कांदे बागेस युरिया १३ किलो आणि ८.५ किलो म्युरेट ऑफ पोटॅश प्रति एक हजार झाडे प्रति आठवडा या प्रमाणे फर्टिगेशनद्वारे द्यावे.

घड व्यवस्थापन :

- उन्हाळ्यात मृग बागेतील केळी घड निसवण्याच्या तसेच घड पक्वतेच्या अवस्थेत असतात. केळी घड पूर्ण निसवल्यानंतर तसेच केळीफूल तोडल्यानंतर पोटॅशियम डायहायड्रोजन फॉस्फेट ५० ग्रॅम अधिक युरिया १०० ग्रॅम अधिक स्टीकर १० लिटर पाण्यात सोबत किंवा सल्फेट ऑफ पोटॅश (२ टक्के) २०

ठिबकद्वारे सिंचन

पाणी देण्याची	वेळ पाण्याची गरज (लिटर प्रति झाड प्रति दिवस)
१ ते ४ महिने	४.५ ते ६.५
५ ते ९ महिने	९ ते ११
१० वा महिना	१४ ते १६
११ वा महिना	१८ ते २०
१२ वा महिना	२१-२४

(वरील पाण्याची मात्रा मार्गदर्शक असून बाष्पीभवनाचा वेग, जमिनीचा प्रकार व पीक वाढीच्या अवस्था यानुसार योग्य तो बदल करावा.)

- ग्रॅम प्रति लिटर पाण्यातून १५ दिवसांच्या अंतराने दोन वेळा घडावर फवारणी करावी.
- पहिली फवारणी केळीफूल व शेवटची फणी कापल्यानंतर करावी. त्यानंतर १५ दिवसांनी दुसरी फवारणी करावी.
- घडांचे तीव्र सूर्यप्रकाश व धुळीपासून संरक्षण करण्यासाठी घड पॉलिप्रोपीलिन पिशव्यांनी झाकून द्यावेत.

झाडांना आधार देणे :

- केळीचे खोड कमकुवत असते. जोराच्या वाऱ्यांमुळे

घड वाढीच्या अवस्थेत असलेल्या झाडांना बांबू काटांच्या साहाय्याने आधार द्यावा.

खोड मोडून पडणे किंवा उन्मळून पडणे या समस्या बागेत दिसून येतात. यासाठी घड वाढीच्या अवस्थेत असलेल्या झाडांना पॉलिप्रोपीलिन पट्ट्यांच्या साहाय्याने आधार द्यावा किंवा बांबू काटांच्या साहाय्याने देखील आधार देता येतो.

घडांचे संरक्षण करण्यासाठी घड पिशव्यांनी झाकून द्यावेत.

आच्छादनाचा वापर :

- केळी पिकाच्या दोन ओळीत ३० मायक्रॉन जाडोच्या चंदेरी काळ्या रंगाचे प्लॅस्टिक आच्छादन करावे. हे शक्य नसल्यास उसाचे पावट, गहू, सोयाबीनचा मुस्ता अशा सेंद्रिय पदार्थांचे आच्छादन करावे. आच्छादनामुळे बाष्पीभवनाचा वेग कमी होऊन जमिनीतील पाणी टिकून राहते. तसेच जमिनीतील उपयुक्त सूक्ष्मजीवांच्या संख्येत वाढ होते. घड सटकण्याचे तसेच झाडे उन्मळून पडण्याचे प्रमाण कमी होते.

वाष्परोधकाचा वापर

- केळी पानांतून होणाऱ्या बाष्पीभवनाचा वेग नियंत्रित करण्यासाठी, उन्हाळ्यात १५ दिवसांच्या अंतराने केओलीन (८ टक्के) ८० ग्रॅम प्रति लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी करावी. या फवारणीमुळे पानांवर पांढरा थर तयार होतो आणि तो पानातील छिद्रांना अंशतः बंद करतो.